

Міністерство освіти і науки України
Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини

ГУЦУЛЯК ЛІДІЯ ІЛЛІВНА

УДК 373.3.091:37.064.1(73)(043,5)

**ВЗАЄМОДІЯ ПЕДАГОГІВ, БАТЬКІВ І ГРОМАДИ
В СОЦІАЛЬНО-ОСВІТНЬОМУ СЕРЕДОВИЩІ ПОЧАТКОВОЇ
ШКОЛИ У СПОЛУЧЕНИХ ШТАТАХ АМЕРИКИ**

13.00.05 – соціальна педагогіка

Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

Умань – 2018

Дисертацією є рукопис

Робота виконана в ДВНЗ «Переяслав–Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди», Міністерство освіти і науки України.

Науковий керівник – доктор педагогічних наук, професор
Федорченко Тетяна Євгенівна,
Інститут проблем виховання НАПН України,
головний науковий співробітник лабораторії
фізичного розвитку та здорового способу життя.

Офіційні опоненти: доктор педагогічних наук, професор
Харченко Сергій Якович,
Луганський національний університет імені Тараса
Шевченка, завідувач кафедри соціальної педагогіки;

кандидат педагогічних наук, доцент
Безлюдна Віта Валеріївна,
Уманський державний педагогічний університет
імені Павла Тичини, доцент кафедри іноземних мов.

Захист відбудеться «28» березня 2018 р. об 11⁰⁰ годині на засіданні спеціалізованої вченої ради К 74.053.02 в Уманському державному педагогічному університеті імені Павла Тичини за адресою: 20300, м. Умань, вул. Садова, 2.

З дисертацією можна ознайомитись на сайті Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини та у бібліотеці за адресою: 20300, м. Умань, вул. Садова, 2.

Автореферат розіслано «28» лютого 2018 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

 :ВНЮК

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Реформування сучасної системи національної освіти визначає перед педагогічною наукою завдання вдосконалення процесу соціального виховання дітей і молоді та піднесення його до рівня сучасних вимог. Період навчання в початковій школі має велике значення для інтелектуального, фізичного, емоційного й соціального розвитку дитини. У цей час у неї формується розгорнута навчальна діяльність, організаційні, мовленнєві, пізнавальні та контрольні-оцінні вміння, збагачується особистий досвід поведінки в соціальному середовищі та співпраці у різних сферах діяльності (І. Бех, І. Божович, Л. Виготський, Л. Куликова, М. Левітов, А. Люблинська, А. Матвеева, Д. Ольшанський, С. Рубінштейн, О. Скрипченко та ін.). У цьому контексті актуалізується проблема оптимізації взаємодії педагогів, батьків та громади, пошук і запровадження нових моделей її реалізації для активного залучення учнів до творчої перетворювальної діяльності, самостійного осмислення навколишньої дійсності.

На важливості батьківсько-вчительської взаємодії у соціально-освітньому середовищі закладів загальної середньої освіти наголошують Закони України «Про освіту» (2017), «Про загальну середню освіту» (1999). Ці питання актуалізовано в Національній доктрині розвитку освіти в Україні, положеннях про піклувальну раду школи, про батьківську раду та батьківський комітет, у яких мета такої взаємодії вбачається в наданні допомоги педагогічним колективам навчальних закладів у реалізації завдань повної загальної середньої освіти. Змістом Концепції Нової української школи (2016) передбачено налагодження ефективної партнерської взаємодії між сім'єю, закладом загальної середньої освіти, громадою для успішного вирішення завдань, що постають перед національною системою освіти.

Хоча зміст, форми й методи взаємодії педагогів, батьків та місцевої громади певною мірою і відображені в наукових джерелах, подальшого вивчення потребує процес її практичної реалізації, теоретичне та методичне осмислення різних аспектів названої проблеми.

Досягнення продуктивної взаємодії вказаних соціальних інститутів вимагає узагальнення та використання відповідного зарубіжного досвіду, кращих надбань світової науки і практики в контексті входження України у світовий простір, забезпечення культурного розмаїття та збереження власних культурних надбань.

У цьому зв'язку значний інтерес для України становлять Сполучені Штати Америки, де взаємодія педагогів, батьків і громади в соціально-освітньому середовищі школи має багаті традиції, тому теоретичне і практичне вивчення американського досвіду є цінним для вітчизняної педагогіки. У Сполучених Штатах Америки партнерство педагогів, батьків і громади на законодавчому рівні визнано одним із провідних завдань як окремих шкіл, так і системи освіти загалом.

Деякі аспекти концепцій розвитку партнерських взаємин між педагогами, батьками та місцевою громадою США стали предметом наукових пошуків українських учених (В. Безлюдна, О. Безлюдний, Л. Бойко, Т. Винограднова, Н. Голубкова, О. Докукіна, В. Жуковський, О. Заболотна, С. Івасишина, В. Калюжна, В. Качур, О. Кир'янова, О. Коберник, Т. Кравченко, Л. Оліфіренко, С. Пальчевський, О. Плахотнюк, А. Рижанова, О. Роговець, Т. Федорченко,

С. Харченко та ін.); представників наукової думки ближнього зарубіжжя (А. Джуринаський, Л. Віннікова, З. Малькова, В. Петрищев, О. Пузирьова та ін.) та американських теоретиків (У. Бронфенбреннер (U. Bronfenbrenner), В. Джейнс (W. Jeynes), Дж. Епштейн (J. Epstein), Д. Жей (D. Jhey), Л. Жеральд (L. Gerald), А. Клейн (A. Klein), Дж. Корнлі (J. Kornli), В. Крітек (V. Kritek), М. Міллер (M. Miller), К. Мепп (K. Mapp), Ж. Мосс (J. Moss), Б. Саймон (B. Simon), Б. Сіверс (B. Sievers), Е. Трумбул (E. Trumbul), А. Хендерсон (A. Henderson), Н. Хілл (N. Hill), Л. Тейлор (L. Taylor), А. Де Юнг (A. De Young) і Дж. Шер (J. Sher) та ін.).

Результати аналітичних оглядів і щорічних звітів Міністерства освіти США та Національного центру статистики в освіті переконливо доводять, що тісна взаємодія педагогів, батьків і громади передбачає позитивний взаємний вплив. На думку американських дослідників, серед яких: Н. Барбор (N. Barbour), Ч. Барбор (Ch. Barbour), Дж. Епштейн (J. Epstein), К. Мепп (K. Mapp), А. Де Юнг (A. De Young), Дж. Шер (J. Sher), учні, чії батьки беруть активну участь у діяльності школи, відзначаються високим рівнем знань, більшою дисциплінованістю, прагненням до вивчення навчальних предметів за програмами підвищеної складності, частіше вступають у закладів вищої освіти, краще адаптуються до соціальної дійсності.

Для позначення широкого кола зв'язків педагогів, батьків і громади в американській науковій літературі використовуються різні терміни, які характеризують взаємодію школи та сім'ї на сучасному етапі. Найбільш поширеними серед них є такі: координування (coordination) (В. Крітек (W. Kritek), Дж. Цибулько (J. Cibulka)) and кооперація (cooperation), інтеграція (integration), партнерство (partnership), співробітництво – процес колективної діяльності для досягнення спільної мети (collaboration) (А. Крістенсон (A. Christenson), Л. Сандра (L. Sandra)). Особливість взаємодії педагогів, батьків та громади в США полягає і в тому, що школи розробляють різноманітні програми, спрямовані на співпрацю з батьками учнів й місцевими громадами, реалізація яких передбачає безпосереднє спілкування, листування, використання технічних засобів.

Однак поза увагою дослідників залишилися питання змісту та організації взаємодії педагогів, батьків і громади в соціально-освітньому середовищі початкової школи у Сполучених Штатах Америки, які не були об'єктом чи предметом дослідження вчених.

Аналіз літературних джерел, результати наукових досліджень і соціально-педагогічної практики дає змогу виокремити низку *суперечностей* між:

- суспільною необхідністю вивчення світових надбань взаємодії педагогів, батьків і громади в соціально-освітньому середовищі початкової школи у Сполучених Штатах Америки та відсутністю відповідних наукових досліджень в Україні;

- соціально-педагогічною значущістю американського досвіду допомоги громади педагогам, батькам і учням початкової школи та відсутністю підтримки й фінансування вітчизняними і міжнародними організаціями українських закладів загальної середньої освіти;

- перспективністю застосування досвіду США щодо взаємодії педагогів, батьків і громади в соціально-освітньому середовищі початкової школи та відсутністю відповідного науково-методичного забезпечення такої роботи в Україні.

Актуальність проблеми і необхідність подолання зазначених суперечностей зумовили вибір теми дослідження – **«Взаємодія педагогів, батьків і громади в соціально-освітньому середовищі початкової школи у Сполучених Штатах Америки».**

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертація є складовою науково-дослідної теми кафедри соціальної педагогіки і соціальної роботи ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди «Сучасна парадигма формування професіоналізму соціальних педагогів» (державний реєстраційний номер 0112U004568). Тему дисертаційної роботи затверджено вченою радою ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди (протокол № 5 від 24.03.2014 р.) та узгоджено Радою з координації наукових досліджень із педагогічних і психологічних наук в Україні (протокол № 7 від 30.09.2014 р.).

Мета дослідження – на основі теоретичного узагальнення досліджуваної проблеми визначити й обґрунтувати зміст, форми та методи взаємодії педагогів, батьків і громади в соціально-освітньому середовищі початкової школи у Сполучених Штатах Америки та можливості застосування кращого американського досвіду в Україні.

Відповідно до мети визначено такі **завдання** дослідження:

1. Проаналізувати стан вивчення проблеми в педагогічній теорії і практиці та розкрити сутність ключових понять дослідження.

2. Охарактеризувати чинне законодавство Сполучених Штатів Америки з питань взаємодії педагогів, батьків і громади в соціально-освітньому середовищі початкової школи.

3. Розкрити зміст, форми та методи взаємодії педагогів, батьків і громади в соціально-освітньому середовищі початкової школи у Сполучених Штатах Америки.

4. Розробити практичні рекомендації щодо можливості використання американського досвіду для оптимізації взаємодії педагогів, батьків і громади в соціально-освітньому середовищі початкової школи України.

Об'єкт дослідження – соціально-освітнє середовище початкової школи у Сполучених Штатах Америки.

Предмет дослідження – зміст, форми та методи взаємодії педагогів, батьків і громади в соціально-освітньому середовищі початкової школи у Сполучених Штатах Америки.

Для вивчення проблеми і розв'язання завдань використано комплекс **методів дослідження**, серед яких: *теоретичні*: аналіз зарубіжних та вітчизняних психолого-педагогічних джерел з проблем дослідження застосовано для систематизації й синтезу одержаної наукової інформації; абстрагування, аналогія – для розгляду теоретичних основ взаємодії педагогів, батьків і громади в соціально-освітньому середовищі початкової школи у США; метод аналізу нормативних документів – для вивчення діяльності американських початкових шкіл з налагодження взаємодії педагогів, батьків та громади, визначення особливостей організації освітнього процесу в початкових школах США й України; узагальнення і осмислення актуальних наукових підходів – для уточнення змістового наповнення ключових

понять дослідження; компаративний аналіз та осмислення – для використання американського досвіду з метою оптимізації взаємодії педагогів, батьків і громади в соціально-освітньому середовищі початкової школи України; *емпіричні*: педагогічне спостереження за реалізацією взаємодії педагогів, батьків і громади в соціально-освітньому середовищі української школи, бесіди з учителями, учнями, батьками, членами місцевих громад; анкетування для обґрунтування практичних рекомендацій щодо використання позитивного американського досвіду взаємодії педагогів, батьків і громади в національній школі.

Джерельною базою дослідження стали:

– нормативні документи Сполучених Штатів Америки: «Закон про початкову та середню освіту» (Elementary and Secondary Education Act) (1965), «Закон про розвиток педагогічної професії» (The Education Professions Development Act) (1967), «Закон про створення Міністерства освіти» (The Department of Education Organization Act) (1979), «Закон про консолідацію професійно-технічної освіти та освіти дорослих» (Vocational and Adult Education Consolidation Act) (1982), «Закон про національні цілі освіти» (National Education Goals Act) (1990), «Закон про попередження відсіву учнів зі шкіл» (The Dropout Prevention Act) (1991), федеральний закон «Цілі 2000: Закон про освіту Америки» (The Goals 2000: Educate America Act) (1994), «Жодної дитини поза увагою» (No Child Left Behind Act) (2001), «Кожен учень успішний» (Every Student Succeeds Act) (2015) та ін.; доповіді «Нація у небезпеці» (A Nation at Risk) (1983), «Нація все ще у небезпеці» (A Nation Still at Risk) (1998); програми «Сім'ї і школи разом» (Families and Schools Together) (1988), «Назад до основ» (Back to Basics), «Необхідність комп'ютерної грамотності» (The Need for Computer Literacy), «Хед старт» (Head Start); матеріали і документи, що визначають діяльність Національної батьківсько-вчительської асоціації (National Parent-Teacher Association), Асоціації педагогічної освіти (Association of Teacher Educators – ATE), Державної організації зв'язків батьків зі школою (National Parent Teacher Association – National PTA), Національної асоціації шкільних психологів (National Association of School Psychologists – NASP);

– наукові праці українських і зарубіжних науковців; матеріали наукових конференцій, присвячених взаємодії педагогів, батьків і громади в соціально-освітньому середовищі початкової школи у Сполучених Штатах Америки та України; вітчизняна періодика, словники, енциклопедичні видання;

– законодавчі акти: Конституція України, Закони України «Про освіту» (2017), «Про загальну середню освіту» (1999), «Про вищу освіту» (2014); «Концептуальні засади розвитку педагогічної освіти України та її інтеграції в Європейський простір» (2011), Національна стратегія розвитку освіти в Україні на 2012–2021 рр. (2012), Галузева концепція розвитку неперервної педагогічної освіти (2013), Концепції розвитку освіти України на 2015–2025 рр. (2015), Концепції Нової української школи (2016), Національна доповідь про стан і перспективи розвитку освіти в Україні (2016); основні орієнтири виховання учнів 1-11-х класів загальноосвітніх навчальних закладів України (програма);

– інформаційні ресурси мережі Інтернет (<http://www.horting.org.ua/>; <http://7school.com.ua/>; <http://zosh4pereyaslav.at.ua/>; www.erkivcinvo.ucoz.ua/; <https://edr.dominus.kiev.ua/catalog/39288416>).

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що:

– *уперше* визначено зміст (закріплення партнерства педагогів, батьків і громади на законодавчому рівні), форми (засідання батьківських комітетів, зборів батьків, прийоми вчителями та адміністрацією окремих батьків, спільне читання або дарування книг і письмового приладдя в дні сімейних свят, запровадження учнівських папок для батьків, волонтерська діяльність у школі й позакласній роботі, створення вчительсько-батьківських асоціацій, залучення батьків до управління школою на засадах соціального партнерства, діяльність батьків як тьюторів з окремих предметів у межах програм, що організуються і фінансуються з бюджету) та методи взаємодії педагогів, батьків і громади в соціально-освітньому середовищі початкової школи у Сполучених Штатах Америки (соціально-педагогічна підтримка батьків і дітей державою, відвідування родини, запрошення батьків до школи, проведення батьківських зборів, вечорів) і можливості застосування кращого американського досвіду в Україні;

– *уточнено* сутність понять «взаємодія педагогів, батьків та громади в соціально-освітньому середовищі початкової школи» (система соціальних відносин, спрямованих на всебічний розвиток дитини молодшого шкільного віку, її позитивну соціалізацію, соціально-правову підтримку у різних видах діяльності, вироблення позитивної мотивації до здорового способу життя, супротиву негативним впливам соціуму); «безпечне соціально-освітнє середовище учнів початкової школи» (простір спільного буття учнів, педагогів, батьків, громади, де всі учасники утверджують самоцінність дитини, максимально забезпечують її інтереси, несприйнятливості до ризикованих способів полісуб'єктних взаємодій і реалізують принципи здорового способу життя, соціального захисту й супроводу дітей з різними життєвими проблемами);

– *подальшого розвитку* набули інноваційні методи роботи з налагодження взаємодії педагогів, батьків і громади в соціально-освітньому середовищі початкової школи США, моделей підтримки на різних рівнях.

Практичне значення одержаних результатів полягає у розробці практичних рекомендацій впровадження американського досвіду у вітчизняній педагогічній практиці української школи: створення авторської експериментальної моделі безпечного соціально-освітнього середовища для учнів, педагогів і батьків української початкової школи за сприяння вітчизняних і міжнародних громадських організацій; визначені перспективних напрямів застосування американського досвіду для оптимізації взаємодії педагогів, батьків і громади в соціально-освітньому середовищі початкової школи України.

Матеріали та результати дослідження можуть бути використані педагогічними колективами закладів загальної середньої освіти; громадськими організаціями для планування, організації й реалізації взаємодії педагогів, батьків і громади в соціально-освітньому середовищі початкової школи та створення безпечного освітнього середовища; у закладах вищої освіти під час викладання дисциплін «Соціальна педагогіка», «Методика роботи соціального працівника», а також у системі підвищення кваліфікації фахівців соціальної сфери, соціальних педагогів, директорів шкіл.

Результати дослідження *впроваджено* у роботу ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди» (довідка № 17 від 12.06.2017 р.), Міжнародного благодійного фонду «Міжнародний фонд інноваційних освітніх систем «Джерело» (довідка № 24 від 25.05.2017 р.), громадської організації «Об'єднання педагогів і науковців України» (довідка № 48 від 21.04.2017 р.), Всеукраїнської благодійної організації «Добро» (довідка № 32 від 17.05.2017 р.), Міжнародної федерації Хортингу (довідка № 184 від 28.04.2017 р.), Переяслав-Хмельницької загальноосвітньої школи I–III ступенів № 7 (довідка № 267 від 26.10.2017 р.), Переяслав-Хмельницької загальноосвітньої школи I–III ст. № 4 (довідка № 104 від 28.12.2017 р.), Єрківецького навчально-виховного об'єднання «Загальноосвітня школа I–III ст. – дошкільний навчальний заклад» Переяслав-Хмельницького району Київської обл. (довідка № 41 від 13.10.2017 р.).

Апробація результатів дисертації. Основні результати дослідження апробовано на наукових і науково-практичних конференціях різних рівнів: *міжнародних* – «Безпека життєдіяльності і охорона здоров'я дітей і молоді XXI сторіччя: сучасний стан, проблеми та перспективи» (Переяслав-Хмельницький, 2013), «Акмеологія – наука XXI століття» (Київ, 2014), «Актуальні проблеми здоров'язбереження в Україні: педагогічні та медичні проблеми репродуктивного здоров'я» (Київ, 2014), «Психолінгвістика в сучасному світі» (Переяслав-Хмельницький, 2015); *всеукраїнських* – «Придніпровські соціально-гуманітарні читання» (Кіровоград, 2014), «Особистісний розвиток дітей та молоді в інноваційно орієнтованому освітньому середовищі» (Київ, 2015), «Формування професіоналізму фахівця в системі безперервної освіти» (Переяслав-Хмельницький, 2014, 2016).

Результати дослідження обговорювалися на засіданнях кафедри соціальної педагогіки і соціальної роботи ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди» (2015–2017).

Публікації. Основні положення та результати дисертаційного дослідження висвітлено у 12 одноосібних публікаціях автора, з яких 8 відображають основні результати дослідження, 4 – апробаційного характеру.

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків до розділів, висновків, списку використаних джерел (210 найменувань, з них 80 – іноземною мовою), 14 додатків на 66 сторінках. Загальний обсяг дисертації – 286 сторінок, з них – 192 сторінки основного тексту.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У *вступі* обґрунтовано актуальність і стан розробленості проблеми, доцільність її дослідження; визначено мету, завдання, об'єкт та предмет дисертаційної роботи; визначено наукову новизну й практичне значення одержаних результатів; окреслено комплекс методів; викладено відомості про апробацію і впровадження результатів дослідження, публікації, структуру та обсяг дисертації.

У *першому розділі* – «*Теоретичні засади взаємодії педагогів, батьків і громади в соціально-освітньому середовищі початкової школи у Сполучених Штатах Америки*» – проаналізовано стан дослідження проблеми в наукових джерелах; визначено та охарактеризовано змістове наповнення ключових понять

дослідження; окреслено генезу взаємодії педагогів, батьків і громади в соціально-освітньому середовищі початкової школи у Сполучених Штатах Америки.

У процесі дослідження визначено сутнісні характеристики основних понять дослідження, а саме: «взаємодія», «громада», «середовище», «соціальне середовище», «освітнє середовище», «соціально-освітнє середовище».

На основі узагальнення наукових досліджень встановлено, що взаємодія розглядається як сукупність процесів впливу різних об'єктів один на одного, їхня взаємозумовленість та зміна стану чи взаємоперехід, а також породження одним об'єктом іншого (О. Анцупов, А. Шипілов); широкий загальний термін, котрий позначає спільну дію кількох об'єктів або суб'єктів, в результаті якої об'єкти чи суб'єкти впливають один на одного (І. Зимня). З'ясовано, що взаємодія – це спеціально організована система виховних сил, спрямована на розв'язання основних завдань виховання і соціалізації молодого покоління. Характерними ознаками цієї системи є взаємовплив, взаємопроникнення на основі поєднаної системи дій (Т. Кравченко).

У соціальній педагогіці громаду трактують як різновид соціального середовища, яке забезпечує процес соціалізації особистості власними ресурсами, оскільки в ній існує певне «поле» соціокультурних норм і правил, які в процесі соціалізації особистості оформляються в її персональну ціннісно-нормативну систему. Громаду також визначають як групову соціальну спільноту, члени якої мають спільні географічні та соціокультурні ознаки (місце проживання, інтереси, віросповідання, цінності, національність тощо) і взаємодіють між собою для задоволення певних потреб чи розв'язання проблем (О. Безпалько).

У процесі дослідження проблеми з'ясовано, що взаємодія педагогів, батьків та громади розуміється як складний процес взаємовпливу соціальних інститутів один на одного. У ході такої взаємодії реалізуються зв'язки й відносин суспільної установи і малої групи, однак головною метою залишається виховання дитини протягом всього періоду навчання (О. Докукіна). Метою взаємодії педагогів, батьків та громади для координації виховних зусиль сім'ї, школи й місцевої громади є активізація зацікавленості і готовності всіх сторін відповідально вирішувати виховні проблеми (О. Коберник).

З'ясовано, що категорія «взаємодія» має велике методологічне значення для соціальної педагогіки, оскільки відзначається об'єктивним, універсальним характером, а також є чинником пізнання природних і суспільних явищ.

На основі аналізу сучасних досліджень О. Докукіної, Я. Журецького, С. Корнієнко, А. Мерлян, В. Постового, О. Хромова констатовано, що метою взаємодії педагогів, батьків та громади є підвищення педагогічної культури батьків, встановлено вагому роль середовища, в якому перебуває дитина, у забезпеченні ефективної взаємодії.

Зазначено, що вчені О. Безпалько, А. Капська, Ю. Мануйлов, В. Оржеховська, А. Рижанова, В. Рубцов, О. Савченко, Т. Федорченко вважають *середовище* одним із вирішальних факторів розвитку особистості, яка своїми діями і вчинками активізує елементи середовища, створюючи його для себе; сукупністю природних та соціальних умов і впливів, що оточують людину, життєвим простором, котрий активно чи пасивно діє на нашу свідомість і почуття, як світ, який існує у спілкуванні, взаємодії та інших процесах.

Установлено, що для ефективної взаємодії необхідні такі різновиди середовищ: *навколишнє середовище* – сукупність предметів, природних і соціальних явищ, які оточують кого-небудь, що-небудь, а також люди, пов'язані спільністю цих умов (Т. Алексеєнко, І. Зверєва); *освітнє середовище* – підсистема соціокультурного середовища як сукупність історично сформованих факторів, обставин, ситуацій і як цілісність спеціально організованих педагогічних умов розвитку особистості школяра (Н. Гонтаровська, В. Звягинський); *розвивальне освітнє середовище* – духовно-матеріальне середовище, що відтворює в змісті освітніх програм модель культури у процесах її історичного розвитку (І. Фрумін, Б. Ельконін, А. Валицька); *інноваційне освітнє середовище* – сукупність духовно-матеріальних умов функціонування закладів освіти, котрі забезпечують саморозвиток вільної й активної особистості, реалізують творчий потенціал дитини (А. Каташов); *виховне середовище* – середовище безпосереднього та опосередкованого впливу на дитину на макрорівні (О. Кононко); *цілісне виховне середовище* – соціально-педагогічний конструкт, у якому на основі цілепокладання, принципів та соціально-педагогічних умов інтегровано виховні можливості різних соціальних інституцій для здійснення узгодженого виховного впливу на дитину відповідно до потреб її розвитку і потреб самого середовища (Р. Малиношевський); *соціальне середовище* – сукупність об'єктивних факторів, що впливають на формування та поведінку особистості (В. Радул).

З'ясовано, що *соціальне середовище* є сукупністю соціальних умов життєдіяльності й розвитку людини (духовних, міжособистісних, виробничих чи інших відносин), що впливають на її свідомість і поведінку, та існує завдяки численним взаємовідносинам його членів, соціальних інститутів. Чим ширша й різноманітніша палітра складників соціального середовища, тим інтенсивніший його розвиток і різноманітніші умови життєдіяльності особистості, тобто наявність соціального середовища є необхідною умовою соціалізації особистості.

Низка дослідників (Б. Бім-Бад, І. Єрмаков, Ю. Мануйлов, Л. Новікова, А. Петровський, Л. Сохань та ін.) вважають, що *освітнє середовище* – це сфера життєдіяльності дитини, яка постійно змінюється, воно вчить пізнавати у процесі власної діяльності, спостереження і сприйняття, розкривати життєве значення об'єктів, котрі вивчаються, усвідомлювати принципи власних дій і керуватися ними в нових ситуаціях. А *соціально-освітнє середовище* дослідники Н. Гевчук, В. Рубцов, В. Ясвін та ін. визначають як систему взаємодії різних соціальних інститутів, які сприяють накопиченню соціального досвіду індивіда, розвитку особистості як структурної одиниці суспільства, що має такі складові: сім'я як соціальний інститут (традиції, звичаї, цінності, стиль виховання); заклад загальної середньої освіти (навчальний процес, виховний процес, позаурочний час); мікрорайон (позашкільні, просвітницькі, дозвілєві заклади).

З'ясовано, що соціально-освітнє середовище в закладах освіти США є основою та умовою існування, функціонування й розвитку освіти. Воно відіграє головну роль у розвитку системи американської освіти, визначає характер, зміст і організацію функціонування освіти загалом та її компонентів зокрема, має в собі величезний освітній і виховний потенціал.

На основі аналізу досліджень В. Джейнса (W. Jeunes) та К. Сінгха (K. Singh) з'ясовано, що участь батьків у житті закладу дає кращі результати насамперед у

початковій школі, безпосередньо впливає на рівень розвитку в учнів навичок читання, оволодіння знаннями з математики та інших навчальних предметів. Партнерські відносини між школою, сім'єю і громадою є традиційною ознакою діяльності американської школи. Це партнерство ґрунтується на взаємній відповідальності за навчання й виховання дітей, передбачає визнання різноманітності інтересів, расових відмінностей, релігійних поглядів та освітнього рівня його учасників. Проаналізовано ефективність проекту «Children Achieving», що запровадився у штаті Філадельфія і був частиною більш широкої програми «Annenberg Challenge», якими передбачено активну участь батьків у реформуванні освітньої системи. Головна ідея, покладена в основу цієї реформи, полягала в тому, щоб створити між педагогами, батьками та громадою атмосферу взаємної довіри, відповідальності, високого рівня очікувань від навчальних результатів дітей, «спільної власності» всіх реформаційних перетворень.

Встановлено, що у кожній великій школі Сполучених Штатів Америки, особливо в початковій ланці, діє філія загальнонаціональної Асоціації батьків і вчителів. Батьки – активні учасники шкільних реформ. У деяких школах батьківські комітети відіграють пріоритетну роль в організації навчального процесу, долучаючись до затвердження програм і вибору методів навчання.

Отже, партнерство педагогів, батьків та громади в США має давні традиції, реалізується за допомогою різноманітних форм і методів: проведення засідань батьківських комітетів, зборів батьків, прийоми вчителями й адміністрацією окремих батьків; запровадження так званих учнівських папок для батьків, де збираються відомості про проблеми, які виникають в учнів у шкільному житті. В окремих американських штатах (Кентуккі, Каліфорнія, Міссурі, Техас) учителі відвідують учнів удома протягом усього терміну їх навчання в школі. Незважаючи на те, що зустрічі педагога з батьками не завжди проводяться з ініціативи останніх, у багатьох школах встановлені правила щодо таких зустрічей. У школах Нью-Йорка заохочується відвідування батьками навчальних занять.

Розкрито генезу взаємодії педагогів, батьків та громади в США, встановлено, що вона має багаторічну історію й певні традиції, які змінювалися відповідно до суспільних потреб і виявлялися у: контролі з боку батьків та членів громади, диференціації функцій школи, створенні вчительсько-батьківських асоціацій, партнерстві педагогів, батьків та громади на законодавчому рівні, залученні батьків до управління школою на засадах соціального партнерства. Визначено, що американські дослідники і педагоги-практики під терміном «взаємодія педагогів, батьків та громади» розуміють цілеспрямовану дію педагогічного колективу школи на батьківську громадськість.

Низка американських учених (Н. Барбор (N. Barbour), Ч. Барбор (Ch. Barbour), У. Бронфенбреннер (U. Bronfenbrenner), В. Джейнс (W. Jeynes), Дж. Епштейн (J. Epstein), Д. Жей (D. Jhey), Л. Жеральд (L. Gerald), А. Клейн (A. Klein), Дж. Корнлі (J. Kornli) поняття «взаємодія педагогів, батьків та громади в соціально-освітньому середовищі початкової школи у Сполучених Штатах Америки» розглядають як цілеспрямовану дію педагогічного колективу школи на батьківську громадськість і кожного окремого члена сім'ї учня для встановлення партнерських відносин в процесі виховання й навчання дітей, яке включає в себе різні види діяльності батьків

та інших членів сімей, спрямованих на допомогу школярам в навчанні у школі і вдома. Найважливішими аспектами означеного процесу є: допомога у виконанні домашніх завдань, яка включає спільну роботу дитини та батьків (чи інших членів родини) з виконання спеціально розроблених учителями творчих завдань, проєктів; створення сприятливого соціального-освітнього середовища, що включає в себе організацію і керівництво пізнавальною діяльністю дітей в домашніх умовах; спілкування вчителів та батьків під час проведення шкільних заходів і прийнятті рішень, котрі визначають шкільну політику; участь батьків у справах школи, наприклад, у діяльності місцевих відділень батьківсько-вчительських організацій, шкільних зборах, в роботі консультативних і керівних органів школи, волонтерська діяльність у школі та в позакласній роботі; формування сімейних звичок і традицій, які стимулюють розвиток грамотності дитини, спільне читання або дарування книг і письмового приладдя в дні сімейних свят; діяльність батьків як тьюторів з окремих предметів у межах програм, які організуються і оплачуються з бюджету.

З огляду на це феномен *«взаємодія педагогів, батьків і громади в соціально-освітньому середовищі початкової школи»* визначено нами як систему соціальних відносин, спрямованих на всебічний розвиток дитини молодшого шкільного віку, її позитивну соціалізацію, соціально-правову підтримку у різних видах діяльності, вироблення позитивної мотивації до здорового способу життя, супротиву негативним впливам соціуму.

У другому розділі – *«Особливості взаємодії педагогів, батьків і громади в соціально-освітньому середовищі початкової школи у Сполучених Штатах Америки»* – проаналізовано нормативно-правову базу у сфері взаємодії педагогів, батьків та громади в соціально-освітньому середовищі початкової школи у США; розкрито особливості взаємодії педагогів, батьків і громади в соціально-освітньому середовищі американської початкової школи; охарактеризовано зміст, форми й методи взаємодії педагогів, батьків та громади в соціально-освітньому середовищі початкової школи у США.

З'ясовано, що управління освітою у Сполучених Штатах Америки традиційно є децентралізованим. Воно здійснюється на рівні штатів. Значні права у вирішенні шкільних питань надані графствам, містам, навчальним округам, яких в країні нараховується близько 15 тисяч. Система освіти у США вважається однією з найбільш прогресивних освітніх систем світу. Констатовано, що така структура початкової освіти має свої особливості і відрізняється тривалістю навчання, яка залежить від місця розташування шкіл, серед яких виділяють: початкові школи (1–4 класи), початкові школи (1–5 класи), початкові школи (1–6 класи), початкові школи (1–7 класи).

Грунтовне опрацювання чинного законодавства Сполучених Штатів Америки дало можливість встановити досягнення американської школи останніх десятиліть, безпосередньо пов'язані з політикою в галузі освіти, запровадженої як на федеральному, так і на місцевому рівнях. Серед них важливе місце належить підтримці школи у встановленні партнерських відносин з сім'ями учнів. За останні тридцять років у США прийнято цілу низку законів та інших директивних документів, що регулюють взаємовідносини системи освіти і суспільства у національному масштабі й на рівні штатів: закон «Про початкову та середню освіту»

(Elementary and Secondary Education Act) (1965), програма «Сім'ї і школи разом» (Families and Schools Together) (1988), федеральний закон «Цілі 2000: Закон про освіту Америки» (The Goals 2000: Educate America Act) (1994), законопроекти «Жодної дитини поза увагою» (No Child Left Behind Act) (2002), «Кожен учень успішний» (Every Student Succeeds Act) (2015); урядова програма «Успішний старт» (Head Start), федеральна програма виховання і навчання дітей дошкільного та раннього шкільного віку як доповнення до закону «Про освіту дітей з вадами розвитку» (The Special Educational Needs and Disability Act) (2001) тощо.

Установлено, що особливе значення для розвитку взаємодії педагогів, батьків і громади в соціально-освітньому середовищі початкової школи у США має федеральний закон «Цілі 2000: Закон про освіту Америки» (The Goals 2000: Educate America Act) (1994), який складається з таких основних положень: усім дітям необхідно приходити до школи підготовленими до навчання; не менше 90 % дітей мають закінчувати школу; усі учні початкових класів американських шкіл повинні показувати компетентність, сформовану у процесі вивчення основних предметів, зокрема, англійської мови, математики, природознавства, історії, мати право на здобуття освіти світового рівня; кожна школа покликана забезпечити високий інтелектуальний розвиток учнів, щоб вони могли стати гідними громадянами своєї країни, першими в світі за рівнем загальних знань; кожній школі належить бути вільною від наркотиків і насилля, створити середовище з високою дисципліною, сприятливе для навчання; усі американські вчителі початкових класів повинні мати доступ до програм сталого розвитку і вдосконалення своїх професійних знань, умінь і навичок, необхідних для успішної підготовки дітей до життя в умовах XXI століття.

Важливо зазначити, що суспільство і початкова школа Сполучених Штатів Америки приділяють велику увагу питанням співпраці з сім'єю учнів та членами місцевої громади у навчально-виховному процесі, двері школи завжди відкриті для батьків.

Проаналізовано праці американських дослідників Н. Барбора (N. Barbour), Ч. Барбора (Ch. Barbour), В. Джейнса (W. Jeynes), К. Мейпа (K. Mapp), А. Де Юнга (A. De Young), Дж. Шера (J. Sher), які доводять, що ефективна співпраця шкіл із сім'ями учнів та місцевими громадами є дієвим засобом реформування системи освіти: підвищення якості навчальних результатів школярів, удосконалення шкільних програм, покращення поведінки учнів та шкільної дисципліни загалом, відновлення демократичних цінностей в освіті, надання всім громадянам суспільства рівного доступу до високоякісної освіти.

У дослідженні з'ясовано, що взаємодія школи з родинами учнів і місцевими громадами у США ґрунтується на таких пріоритетах: залучення сім'ї до участі в педагогічному процесі, підвищення психологічної готовності вчителів до взаємодії з батьками й лідерами громад, підготовка батьків до навчання та виховання дітей.

Установлено, що учні, чиї батьки беруть активну участь у діяльності школи, характеризуються більшою дисциплінованістю, прагненням до вивчення навчальних предметів за програмами підвищеної складності, частіше вступають до закладів вищої освіти, легше адаптуються до життя. Школи, яким вдалося досягти ефективною взаємодії з батьками, отримують додаткові можливості для свого розвитку – це фінансування освітніх проектів, запровадження різних програм

навчання, виховання та профорієнтації, допомога в організації навчальних занять, позакласної роботи, дозвілля й літнього відпочинку дітей.

Слід наголосити, що у сучасній американській школі найбільшого визнання набули такі форми і методи взаємодії школи з сім'ями учнів, як: фінансування та організація навчальних майстер-класів для батьків, забезпечення батьків інформацією з питань розвитку дитини, проведення досліджень для з'ясування потреб сімей і їхніх проблем, створення консультативного сімейного центру, організація спеціальних сімейних спільнот, розсилання батькам учнів та їхнім роботодавцям спеціальних листів-запрошень до співпраці, запрошення родин учнів до школи, різноманітні розважальні заходи, спеціальні домашні завдання для батьків, учительсько-батьківські конференції, асоціації батьків і вчителів.

Отже, актуальною проблемою сучасного американського суспільства є виховання особистості, створення сприятливого середовища для розвитку дитини, що допомагатиме виявленню і розвитку її здібностей, талантів, творчої активності. Прийнята у США система шкільної освіти орієнтована на підготовку молодого покоління, здатного до самостійних вчинків і дій, до шкільної або університетської освіти. Тому це завдання ставиться і вирішується саме в початковій школі.

У третьому розділі – *«Використання досвіду Сполучених Штатів Америки для оптимізації взаємодії педагогів, батьків і громади в соціально-освітньому середовищі початкової школи в Україні»* – розкрито особливості взаємодії педагогів, батьків та громади в соціально-освітньому середовищі української початкової школи; за сприяння вітчизняних і міжнародних громадських організацій створено авторську експериментальну модель безпечного соціально-освітнього середовища для учнів, педагогів та батьків української початкової школи; розроблено методичні рекомендації щодо можливостей використання кращого американського досвіду взаємодії педагогів, батьків і громади в соціально-освітньому середовищі початкової школи в Україні.

Проаналізовано сучасне нормативно-правове забезпечення взаємодії педагогів, батьків і громади в соціально-освітньому середовищі початкової школи в Україні та зазначено, що у цих документах значна увага приділяється необхідності вдосконалення вітчизняної початкової освіти на основі національних надбань й усталеного зарубіжного досвіду.

Зокрема, наголошується на проблемах початкової освіти, серед яких: недостатньо виражена наступність між дошкільною і початковою ланками; погіршення здоров'я молодших школярів, зниження у них інтересу до навчання, зумовлені невідповідним режимом навчально-виховного процесу й перевантаженням змісту освіти, його недостатньою практичною спрямованістю, домінуванням знанневого складника; неналежне наукове обґрунтування і відсутність дослідної перевірки доцільності запровадження різноманітних проектів, експериментів, курсів за вибором, які призводять до нарощування обсягів чи дублювання змісту освіти; труднощі у підручникотворенні та розробленні засобів навчання для молодших школярів, що негативно впливають на організацію навчального процесу; недостатнє врахування індивідуальних особливостей молодших школярів у процесі розбудови освітнього середовища; неефективна організація виховного процесу в початковій школі, низька мотивація батьків до

вивчення науково-методичної та психолого-педагогічної літератури з розвитку й виховання дітей, підвищення відповідальності за виховання дітей, піднесення ролі батька у родині; незадовільна інтеграція зусиль сім'ї, громади і педагогічного колективу для розвитку особистості дитини, презентації успішного досвіду сімейного виховання, покращення поінформованості батьків та їхньої компетентності щодо формування здорового способу життя, профілактики асоціальної поведінки, боротьби зі шкідливими звичками, організації змістовного сімейного дозвілля; неефективна психолого-педагогічна підтримка та допомога проблемним сім'ям.

Встановлено, що потреба у безпеці є базовою в ієрархії потреб людини, без часткового задоволення якої неможливо досягнути самореалізації. Тому ефективність роботи в українських школах важливо вимірювати не лише якістю освіти, але і безпекою учнів, захищеністю вчителів, турботою про їхнє здоров'я. Підкреслимо, що в американських початкових школах безпека дітей є пріоритетним питанням, відображеним у програмі «Сім'ї і школи разом» (Families and Schools Together) (1988), створеній Л. МакДональдом (L. McDonald) для профілактики правопорушень, алкоголізму, наркоманії, токсикоманії та тютюнопаління у дітей 5–12 років, які належать до групи ризику. Названа програма спрямована на зміцнення сімей, профілактику шкідливих звичок у дитини і членів її сім'ї, зменшення стресів від щоденних життєвих ситуацій у дітей та батьків.

Прийнятий у 1965 р. закон «Про початкову і середню школу» (Elementary and Secondary Education Act) зумовив появу великої кількості розвивальних програм, котрі включали матеріал про безпечне існування дітей у школі. Законопроект «Жодної дитини поза увагою» (No Child Left Behind Act) (2001) встановив конкретні освітні стандарти щодо створення безпечних умов для життєдіяльності учнів у закладах освіти. Національна асоціація шкільних психологів, яка діє у Сполучених Штатах Америки, керується програмами, що мають за мету створення безпечного, здорового середовища для учнівської молоді.

За сприяння вітчизняних і міжнародних громадських організацій на основі вивчення американського досвіду створено авторську експериментальну модель безпечного соціально-освітнього середовища для учнів, педагогів і батьків української початкової школи. Основними напрямками такого середовища є:

1. Формування у всіх учасників освітнього процесу відповідального ставлення до здоров'я засобами хортингу. Мета: любов до Батьківщини, батьків, вірність у дружбі; готовність захищати слабших; шанобливе ставлення до дівчини, жінки, бабусі; вірність принципам народної моралі; здатність розвивати фізичні й духовні сили, волю; уміння поводитися благородно, виявляти лицарські чесноти (спортивні патріотично-виховні заходи: «На світі є одна Україна!», «Ми маленькі олімпійці»).

2. Безпечна медіасоціалізація молодших школярів у сучасному інформаційному середовищі. Мета: розвиток знань учнів про нові медіа, а саме: призначення, історія, можливі позитивні і негативні впливи на людину; навичок безпечної поведінки в нових медіа, формування відповідального ставлення до навчального процесу та поваги до вчителя, опанування дітьми правил безпечної поведінки у сучасному інформаційному просторі; розвиток у молодших школярів та

їхніх батьків навичок дотримання таких правил (бесіда-візуалізація «Світ медіа», дискусія «Правила користування новими медіа», мозковий штурм «Я можу», рольова гра «Віртуальний та реальний світ»).

3. Розроблення інтерактивного комплексу занять з учнями молодшої школи із запобігання вживанню психоактивних речовин – «Мама, тато і я – здорова сім'я!». Метою інтерактивних ігрових занять «Мама, тато і я – здорова сім'я!» є озброєння учнів об'єктивними, відповідними їхньому віку, знаннями, а також формування здорових настанов і навичок відповідальної, просоціальної поведінки, створення здорового середовища для життєдіяльності, зниження ймовірності прилучення учнів до вживання тютюну, алкоголю та інших психоактивних речовин.

4. Виховання майбутніх патріотів України. Проведення уроків-занять миру. Мета: навчити учнів пояснювати та застосовувати в мовленні поняття «мир», «війна», «захисник Вітчизни», «агресор»; розмірковувати, складати речення на задану тему; розв'язувати логічні завдання; запам'ятовувати і відтворювати вірші; доповнювати речення, формулюючи свої думки; висловлювати особисте ставлення до історичних подій, що вивчаються (проведення свят для четвертого класу «Мир – це Україна», «Ми за те, щоб мир був на землі для всіх дітей на білім світі»).

Водночас порівняльний аналіз взаємодії педагогів, батьків і громади в соціально-освітньому середовищі початкової школи у Сполучених Штатах Америки та Україні засвідчив, що вітчизняна практика, її зміст і організація поступаються американській у цілеспрямованості, системності, методичному, матеріально-технічному та кадровому забезпеченні, не вистачає конструктивності і співпраці всіх суб'єктів означеного процесу. Сказане актуалізує необхідність упровадження в Україні найкращих здобутків американської моделі взаємодії педагогів, батьків і громади в соціально-освітньому середовищі початкової школи.

Для цього розроблено практичні рекомендації щодо використання кращого американського досвіду взаємодії педагогів, батьків та громади в соціально-освітньому середовищі початкової школи в Україні на загальнодержавному рівні, місцевими громадами, батьківською громадою, школою.

На загальнодержавному рівні ці рекомендації передбачають: втілення в життя положень Концепції Нової української школи, орієнтацію на потреби учня в освітньому процесі, дотримання принципу дитиноцентризму. Наголошується на необхідності побудови такого виховання, яке формує цінності здорового способу життя, патріотизму, відповідальності, взаємної поваги і діалогу; ґрунтується на партнерстві між учнем, батьками та громадою. Міністерству освіти і науки України варто започаткувати розроблення програм спеціальних навчальних семінарів для батьків; розробити програму заходів щодо зайнятості дітей після занять, під час канікул і свят; створити консультаційні та інформаційні служби для батьків; підтримувати й допомагати у проведенні вчительсько-батьківських конференцій і зборів; організувати підготовку та перепідготовку педагогічних кадрів; створити «гарячу телефонну лінію швидкого реагування» для нагальних запитань від педагогів, батьківської громади і дітей.

На рівні місцевих громад рекомендації щодо покращення взаємодії педагогів, батьків та громади в соціально-освітньому середовищі початкової школи спрямовані на: допомогу в організації різних допоміжних служб (комітетів, рад і робочих груп

усередині громади для реалізації конкретних проєктів); підтримку участі батьків у шкільних конференціях, заходах, святах тощо. Члени громади можуть стати волонтерами, працювати на добровільних засадах у школі, займаючись репетиторством або організовуючи виховні заходи; створювати дитячі центри, програми зайнятості дітей і підлітків у позанавчальний час; організовувати виступи педагогічного персоналу школи перед жителями громади з питань шкільної політики; пропагувати здоровий спосіб життя серед дітей; надавати допомогу сім'ям в одержанні вільного доступу до освітніх ресурсів, наявних у громаді; організовувати сімейні спільноти, що мають загальні інтереси або проблеми (спільнота сімей, які виховують дітей з інвалідністю, або спільнота сімей, що зазнають мовних труднощів); брати участь у керівництві школою; підтримувати дитячі ініціативи на рівні громади.

Батькам рекомендується брати участь у роботі школи, вирішувати завдання із реалізації шкільної політики та змісту освіти; співпрацювати з педагогами й керівництвом школи у навчанні і вихованні своїх дітей; організовувати та брати участь у розважальних заходах (концерти, вистави, виставки, екскурсії, спортивні свята тощо); реагувати на інформацію вчителя про успішність дитини; зустрічатися з педагогами; не ставити під сумнів їхній професіоналізм; інформувати вчителів про особливі потреби своєї дитини, важливі зміни, які відбуваються в сім'ї; знати вимоги щодо порядку і дисципліни, які висуває школа; допомагати педагогам коригувати поведінку дитини.

Школі (педагогам та адміністрації) рекомендовано: сприяти особистому спілкуванню вчителів з батьками; запрошувати батьків до школи на спільні свята, спортивні змагання; забезпечувати батьків інформацією про розвиток дитини і необхідність створення сприятливих умов для її навчання; співпрацювати з місцевою громадою; за потреби відвідувати родини учнів; організовувати оглядові зустрічі з батьками, щоб обговорити успіхи й проблеми дітей; надавати батькам письмові звіти про шкільне життя; створювати персональні електронні листи (e-mail) для батьків; періодично телефонувати батькам; відповідати на запитання під час батьківських зборів; проводити дні, вечори відкритих дверей; утворювати асоціації вчителів і батьків, які будуть організовувати громадські заходи; підтримувати батьківські комітети; показувати батькам успіхи їхніх дітей у навчанні та вихованні як результат спільної діяльності сім'ї і школи.

ВИСНОВКИ

У дисертації здійснено теоретичне узагальнення досліджуваної проблеми, визначено й обґрунтовано зміст, форми і методи взаємодії педагогів, батьків та громади в соціально-освітньому середовищі початкової школи у Сполучених Штатах Америки й можливості застосування кращого американського досвіду в Україні. Результати дослідження засвідчили досягнення мети, розв'язання поставлених завдань і є підставою для формулювання таких *висновків*:

1. Проаналізовано стан дослідження проблеми взаємодії педагогів, батьків і громади в соціально-освітньому середовищі початкової школи у Сполучених Штатах Америки у педагогічній теорії й практиці та з'ясовано, що вона була

предметом досліджень як зарубіжних, так і вітчизняних науковців, серед яких виокремлюємо праці про значення громади для забезпечення процесу соціалізації особистості; координацію зусиль сім'ї як соціального інституту, школи і місцевої громади; взаємодію різних соціальних інститутів, котрі сприяють накопиченню соціального досвіду індивіда, розвитку особистості як структурної одиниці суспільства.

Розкрито змістове наповнення ключових понять дослідження. Феномен «соціально-освітнє середовище» визначено як систему взаємодії різних соціальних інститутів, які сприяють накопиченню соціального досвіду індивіда, розвитку особистості як структурної одиниці суспільства. Уточнено, що соціально-освітнє середовище у США має такі складники: сім'я як соціальний інститут, заклад загальної середньої освіти, мікрорайон.

Констатовано, що у соціально-освітньому середовищі початкової школи у Сполучених Штатах Америки ключова роль належить педагогічному процесу в школі (навчальна діяльність, виконання додаткових програм, завдань, самоосвітня робота тощо), який є основним джерелом і засобом підвищення рівня знань та якості освіти у школі.

Феномен «взаємодія педагогів, батьків і громади в соціально-освітньому середовищі початкової школи» уточнюємо як систему соціальних відносин, спрямованих на всебічний розвиток дитини молодшого шкільного віку, її позитивну соціалізацію, соціально-правову підтримку у різних видах діяльності, вироблення позитивної мотивації до здорового способу життя, супротиву негативним впливам соціуму.

2. Охарактеризовано чинне законодавство США щодо взаємодії педагогів, батьків і громади. З'ясовано, що система освіти в цій країні вважається однією з найбільш прогресивних освітніх систем світу. Констатовано, що структура початкової освіти в США має свої особливості і відрізняється тривалістю навчання, що залежно від місця розташування школи, а саме є такі види початкових шкіл: початкові школи (класи 1–4), початкові школи (класи 1–5), початкові школи (класи 1–6), початкові школи (класи 1–7).

Установлено, що суспільство і початкова школа Сполучених Штатів Америки приділяють велику увагу співпраці з сім'ями учнів у навчально-виховному процесі. Сучасна освітня система США спирається на низку нормативних документів, а управління освітою в США традиційно є децентралізованим, здійснюється на рівні штатів, значні права у вирішенні шкільних проблем надані графствам, містам, навчальним округам.

3. Охарактеризовано зміст, форми і методи реалізації взаємодії педагогів, батьків і громади в соціально-освітньому середовищі початкової школи у Сполучених Штатах Америки. Аналіз освітніх стандартів американської початкової школи та напрямів діяльності батьківсько-вчительських асоціацій засвідчив, що взаємодія школи з родинами учнів і місцевими громадами у США ґрунтується на кількох пріоритетах: залученні сім'ї до участі в педагогічному процесі, підвищенні психологічної готовності вчителів до взаємодії з батьками та лідерами громад, підготовці батьків до навчання й виховання дітей.

З'ясовано, що в сучасній американській школі найбільш ефективними визнано такі форми і методи взаємодії школи з сім'ями учнів: фінансування та організація

навчальних майстер-класів для батьків, забезпечення батьків інформацією про особливості розвитку дитини, проведення досліджень для з'ясування потреб сімей та їхніх проблем, створення консультативного сімейного центру, організація спеціальних сімейних спільнот, розсилання батькам учнів і їхнім роботодавцям листів-запрошень до співпраці, запрошення родин учнів до школи, різноманітні розважальні заходи, спеціальні домашні завдання для батьків, учительсько-батьківські конференції, асоціації батьків та вчителів.

У процесі дослідження встановлено, що актуальною проблемою сучасного американського суспільства є виховання особистості, створення сприятливого, безпечного середовища для розвитку дитини, допомога у виявленні і розвитку здібностей і таланту особистості.

4. Розроблено практичні рекомендації щодо можливості використання американського досвіду для оптимізації взаємодії педагогів, батьків і громади в соціально-освітньому середовищі початкової школи України.

У процесі дослідження (за сприяння вітчизняних і міжнародних громадських організацій) створено експериментальну авторську модель безпечного соціально-освітнього середовища для учнів, педагогів та батьків української початкової школи, у якій пріоритетними напрямками стали: формування у всіх учасників процесу відповідального ставлення до здоров'я засобами хортингу; безпечна медіасоціалізація молодших школярів у сучасному інформаційному середовищі; розроблення інтерактивного комплексу занять з учнями молодшої школи із запобігання вживанню психоактивних речовин – «Мама, тато і я – здорова сім'я!»; виховання майбутніх патріотів України; проведення уроків-занять миру. Уточнено поняття «безпечне соціально-освітнє середовище учнів початкової школи» як простір спільного буття учнів, педагогів, батьків, громади, де всі учасники утверджують самоцінність дитини, максимально задовольняють її інтереси, несприйнятливості до ризикованих способів полісуб'єктних взаємодій і реалізують принципи здорового способу життя, соціального захисту й супроводу дітей з різними життєвими проблемами.

Для посилення взаємодії педагогів, батьків та громади в соціально-освітньому середовищі початкової школи України, вирішення соціальних проблем молодого покоління розроблено практичні рекомендації подальшого вдосконалення соціально-педагогічної роботи з учнями молодших класів на загальнодержавному рівні, за участю місцевої громади, батьків і школи.

Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів досліджуваної проблеми. *Подальшого вивчення* потребують інноваційні методи роботи щодо налагодження взаємодії педагогів, батьків і громади в соціально-освітньому середовищі початкової школи США. Зважаючи на актуальність досліджуваної теми, *рекомендовано*: запровадити в освітній процес закладів вищої освіти України спецкурс «Соціально-педагогічна робота з учнями молодших класів» та практичні рекомендації «Використання позитивного американського досвіду організації й реалізації взаємодії педагогів, батьків і громади в соціально-освітньому середовищі початкової школи України».

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, в яких опубліковані основні результати дисертації

1. Гуцуляк, Л. (2014). Взаємодія сім'ї і школи як чинник оптимізації формування та розвитку особистості. *Гуманітарний вісник ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди», 33, 39–48.*
2. Гуцуляк, Л. (2015). Становлення та розвиток партнерства школи та сім'ї (на прикладі Сполучених Штатів Америки). *Психолого-педагогічні проблеми сільської школи: збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини, 52, 223–230.*
3. Гуцуляк, Л. (2015). Умови, що забезпечують ефективність співпраці школи з родинами учнів та місцевою громадою у навчально-виховному процесі початкової школи Сполучених Штатів Америки. *Психолого-педагогічні проблеми сільської школи: збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини, 53, 93–101.*
4. Гуцуляк, Л. (2015). Участь американської громади в організації освітньо-виховного процесу та управлінні діяльністю школи. *Молодий вчений, 12 (27), Ч. 3, 125–129.*
5. Гуцуляк, Л. (2015). Форми і методи реалізації взаємодії педагогів і батьків в освітньому процесі американської школи. *Теоретико-методологічні проблеми виховання дітей та учнівської молоді: збірник наукових праць, 19, 182–193.*
6. Hutsuliak, L. (2015). The actualization of problems of the school, family and community' interaction in the reforms of the USA' educational system. *Moral potential of the society: reproduction preservation and intensification issues, 2nd edition: research articles, 43–51.*
7. Гуцуляк, Л. (2016). Взаємодія педагогів, батьків та громади як важлива умова ефективності навчання та виховання учнів початкової школи (на прикладі Сполучених Штатів Америки). *Молодий вчений, 4 (31), Ч. 4, 515–518.*
8. Гуцуляк, Л. (2017). Соціально-освітнє середовище в педагогічному процесі школи. *Молодий вчений, 5, Ч. 3, 304–307.*

Опубліковані праці апробаційного характеру

9. Гуцуляк, Л. (2014). Взаємодія сім'ї та школи в освітньому процесі Сполучених Штатів Америки та України. *Формування професіоналізму фахівця в системі безперервної освіти: матеріали IV Всеукр. наук.-практ. Інтернет-конф., 17–18 квіт., (сс. 10–13).* Переяслав-Хмельницький: ФОП Лукашевич.
10. Гуцуляк, Л. (2014). Сутність взаємодії сім'ї і школи як педагогічного феномену. *Придніпровські соціально-гуманітарні читання: матеріали III Всеукр. наук. конф. з міжн. участю, 16 трав., (сс. 62–65).* Кіровоград: ТОВ «Інновація».
11. Гуцуляк, Л. (2014). Організація спільної діяльності вчителів, батьків і учнів. *Акмеологія – наука XXI століття: матеріали IV Міжнар. наук.-практ. конф., 30 трав., (сс. 87–93).* Київ: Київський університет ім. Б. Грінченка.
12. Гуцуляк, Л. (2016). Шкільний соціальний працівник як посередник у системі взаємодії сім'ї та школи (на прикладі Сполучених Штатів Америки). *Формування професіоналізму фахівця в системі безперервної освіти: матеріали*

VI Всеукр. наук.-практ. Інтернет-конф., 21–22 квіт., (сс. 16–19). Переяслав-Хмельницький: ФОП Лукашевич.

АНОТАЦІЇ

Гуцуляк Л. І. Взаємодія педагогів, батьків і громади в соціально-освітньому середовищі початкової школи у Сполучених Штатах Америки. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук (доктора філософії) за спеціальністю 13.00.05 Соціальна педагогіка. – ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди», Переяслав-Хмельницький, 2018. Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини, Умань, 2018.

Дисертація присвячена актуальній проблемі взаємодії педагогів, батьків і громади в соціально-освітньому середовищі початкової школи у Сполучених Штатах Америки. На основі аналізу науково-педагогічної літератури розкрито зміст, форми, методи та вивчено генезу цієї взаємодії; уточнено сутність поняття «взаємодія педагогів, батьків і громади в соціально-освітньому середовищі початкової школи». Проаналізовано чинне законодавство США щодо взаємодії педагогів, батьків та громади, з'ясовано, що система освіти у Сполучених Штатах Америки вважається однією з найбільш прогресивних освітніх систем світу, структура початкової освіти в США має свої особливості і відрізняється тривалістю навчання.

Проведений моніторинг основних тенденцій та сучасного стану взаємодії педагогів, батьків і громади в соціально-освітньому середовищі початкової школи України й США дав змогу дійти висновку, що вітчизняна практика значно поступається американській у цілеспрямованості, матеріальному, законодавчому, технічному та кадровому забезпеченні, можливості безпечного співіснування і співпраці всіх суб'єктів соціально-педагогічної роботи.

За сприяння вітчизняних і міжнародних громадських організацій створено експериментальну авторську модель безпечного соціально-освітнього середовища для учнів, педагогів і батьків української початкової школи, у якій пріоритетними напрямками стали: формування у всіх учасників процесу відповідального ставлення до здоров'я засобами хортингу; безпечна медіасоціалізація молодших школярів у сучасному інформаційному середовищі; розроблення інтерактивного комплексу занять з учнями молодшої школи із запобігання вживання психоактивних речовин («Мама, тато і я – здорова сім'я!»); виховання майбутніх патріотів України.

Розроблено рекомендації щодо використання кращого американського досвіду взаємодії педагогів, батьків і громади в соціально-освітньому середовищі початкової школи для використання в Україні.

Ключові слова: взаємодія, батьки, громада, середовище, соціальне середовище, освітнє середовище, соціально-освітнє середовище, початкова школа, Сполучені Штати Америки.

Hutsuliak L. I. The interaction of teachers, parents and community in the social-educational environment of primary school in the United States of America. – Qualifying scientific work on the rights of manuscripts.

Scientific thesis for the Degree of the Candidate of Pedagogical Sciences (PhD) in specialty 13.00.05 Social pedagogy. – Pereiaslav-Khmelnytskyi State Pedagogical University named after Hryhorii Skovoroda, Pereiaslav-Khmelnytskyi, 2018. Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University, Uman, 2018.

The dissertation is devoted to the actual problem of the interaction of teachers, parents and community in the social-educational environment of primary school in the United States of America.

The content of the key concepts of the research is revealed. The phenomenon of «social-educational environment» as a system of the interaction between different social institutions, which contribute to the accumulation of social experience of the individual, the development of personality as a structural unit of society is specified. It has been determined that the social-educational environment has the following components: family as a social institution, general educational institution, micro district.

An analysis of the educational standards of the American primary school and the activities of the main parent-teacher associations has shown that the interaction of the school with the families of pupils and local communities in the USA is based on the following priorities: involving the family in the pedagogical process of the school, increasing the psychological readiness of teachers to the interaction with parents and community leaders, parents' preparation for the education and upbringing of children.

It was found that in the modern American school the following forms and methods of cooperation with the families of pupils took place: financing and organization of educational master classes for parents, providing parents with information on child development, conducting researches in order to find out the needs families and their problems, the creation of a family-friendly advocacy center, the organization of special family communities, sending special letters to the parents of the pupils and their employers, invitation of the pupils' family to school, a variety of entertainment events, a special homework for parents, teacher-parenting conferences, the activities of parent associations and teachers.

On the basis of the analysis of scientific-pedagogical literature, the content, forms, methods and the genesis of this interaction are studied; the essence of the concept «the interaction of teachers, parents and community in the social-educational environment of primary school» is specified.

The current law of the USA on the interaction of teachers, parents and the community has been analyzed where is considered, that the system of education of the USA is one of the most progressive educational systems in the world. The structure of primary education in the USA has its own characteristics and is different in duration of study.

The monitoring of the main trends and the current state of interaction between teachers, parents and community in the social-educational environment of primary schools of Ukraine and the USA has made it possible to conclude that the domestic practice of organizing this interaction is significantly inferior to the American in purposefulness, material, legislative, technical and staffing, in the context of safe coexistence and cooperation of all objects of social and pedagogical work.

A safe social-educational environment was created for pupils, teachers and parents of the Ukrainian primary school with the assistance of domestic and international public organizations, where the priority areas were: responsible attitude to the health of all participants in the process by means of horting; safe media socialization of junior pupils in the modern information environment; an interactive set of classes with pupils of the primary school for the prevention of the use of psychoactive substances.

Recommendations for using the best American experience of interaction of teachers, parents and community in the social-educational environment of primary school for use in Ukraine at the national level, local communities, parents, and schools are developed.

Key words: interaction, environment, social environment, educational environment, safe social-educational environment, social-educational environment of primary school in the United States of America.

Підписано до друку 25.02.2018 р. Формат 60x90/16.
Ум. друк. арк. 0,9. Обл.-вид. арк. 0,9.
Тираж 100. Зам. 11.

«Видавництво “Науковий світ”»®
Свідоцтво ДК № 249 від 16.11.2000 р.
м. Київ, вул. Казимира Малевича (Боженка), 23, оф. 414.
200-87-15, 050-525-88-77
E-mail: nsvit23@ukr.net
Сайт: nsvit.cc.ua